

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ В СВІТЛІ НОВІТНІХ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ

Розглянуто деякі аспекти становлення інформаційного суспільства та його вплив на новітню філософію освіти. Розглядаються основні підходи до інформатизації суспільства, позитивні та негативні риси цього процесу. Зазначено, що в інформаційному суспільстві освіта відіграє ключову роль, оскільки забезпечує навички надбання та використання інформації та знання, а тому змінюються її функції, зміст, освіта як чинник соціалізації створює нову соціально-інформаційну особистість.

Ключові слова: інформаційне суспільство, освіта, інформатизація, модернізація.

Актуальність проблеми. Тенденція підвищення інтересу до наукових досліджень усіх складників освіти як соціального інституту і соціального феномена, що спостерігається в Україні сьогодні, пов'язана насамперед з усвідомленням ролі й місця освіти у формуванні інтелектуального та культурного потенціалу нації як джерела соціального досвіду. В умовах зростання значення інформації і комунікації в людському житті та формування інформаційного типу суспільного розвитку мета формування єдиного освітнього простору в рамках усієї світової спільноти набуває першочергового значення. Виходячи з цього, актуальність досліджень сучасних змін освітньої системи обумовлена, з одного боку, не тільки необхідністю вивчення нового стану освіти, але і не менш істотною потребою визначення перспектив та напрямків її розвитку. Сьогодні найактуальнішим питанням постає модернізація освіти, яка визначається науковцями не лише як перебудова деяких істотних складових освітнього процесу, а як специфічна форма управління розвитком освіти, яка дозволяє системно змінювати структуру, зміст і організацію освітнього процесу в цілому.

Головною системною ознакою сучасного суспільства є його інформатизація, наслідком якої стає інформатизація всіх підсистем суспільства, у тому числі інституту освіти. В соціальному контексті даний інститут є одним з важливих чинників формування і розвитку як окремих суспільних індивідів, так і суспільства загалом.

Аналіз джерел та публікацій. Концепція інформаційного суспільства з'явилася в результаті наукової діяльності таких зарубіжних дослідників як Д. Белл, Дж. Бенігер, З. Бжезинський, Р.Брейтенштейн, Е.Дж.Вільсон, В.Дайзард, Р.Дарендорф, Д.Естер, В.Іноземцев, М.Кастельс, Й.Масуда, Дж.Нейсбіт, Т.Розак, В.Стьопін, О.Тоффлер, А.Турен, Ф.Уебстер, Ф.Феррароті та ін. Новий інформаційний порядок, висвітлений у працях М. Маклюєна, Дж. Нейсбітта, Й. Масуди ставить питання про відповідність новітніх технологій звичним для людської культури способам накопичення, зберігання, передачі інформації, а, відповідно, й про проблеми інформатизації освіти, які знайшли відображення у роботах вітчизняних дослідників В. Г. Кременя, О. С. Воронкіна, А. В. Євтодюк, В. І. Мудрака, А. Ю. Пилипчука тощо. Проблемам використання інформаційних технологій у освітній галузі України присвячені дослідження В. Ю. Бикова, Р. В. Гуревича, М. Ю. Кадемії, Л. А. Карташової, Т. І. Коваль, В.В.Лапінського, Н. В. Морзе та ін. У своїх роботах вони переконливо доводять, що впровадження інформаційних технологій суттєво впливає на підвищення ефективності навчального процесу і тільки за умов підвищення інформатизації і комп'ютеризації освіти можлива інтеграція системи освіти України до Європейського та світового освітнього інформаційного простору. Також у сучасних наукових дослідженнях підкреслюється, що розвиток інформаційних технологій відкриває широкі можливості доступу до освіти, завдяки чому суспільство в цілому та освітній процес зокрема починають набувати якісно нових форм. Фактично стає можливим говорити про втрату монополії держави на знання і розвиток освіти й оцінювати інформацію як фактор, що інтегрує соціальні, технологічні, економічні, політичні та культурні механізми. [1, с. 10]

Пошук філософських основ нової освітньої парадигми, яка формується завдяки стрімким інформаційним змінам, коли кінцевий результат освіти людини визначається не стільки формами навчальної діяльності, скільки базовими філософськими основами, на яких будується освітній процес зумовлює *мету статті*, яка полягає у розгляді зміни освітньої системи під впливом процесу інформатизації.

Виклад основного матеріалу. Історія розвитку поняття інформаційне суспільство бере витoki з ідей постіндустріалізму, де з самого початку існувало безліч різноманітних визначень цього феномену. Постіндустріальне суспільство називають інформаційним (Й.Масуда), мережевим (М.Кастельс), постекономічним (Г.Кан, В.Іноземцев), суспільством постмодерну (А.Етціоні) або радикалізованого (високого) модерну (Е.Гіденс), посткапіталістичним (П.Дракер, Р.Дарендорф), постцивілізаційним (К.Боулдінг) тощо. Таке розмаїття визначень засвідчує реальну мультипарадигмальність соціальних наук і, крім того, виявляє складність самих процесів сучасної соціальної трансформації. Жоден із філософів, який писав про означену проблему, не сумнівався в радикальному оновленні всього життя людства в рамках цього нового устрою. [2, с. 4]

Сьогодні існує багато визначень сутності інформаційного суспільства, в залежності від мети, яку ставить науковець, досліджуючи ту чи іншу складову цього суспільства. Якщо умовно поєднати ці спроби, то можна зазначити, що у соціально-філософських дослідженнях існує щонайменш три підходи. Перший підхід найпростіший: перелічення характеристик, які відрізняють цей тип суспільства від усіх інших, тобто визначення тих нових переваг та «бонусів», що надає нам інформатизація. Другий підхід полягає у визначенні структурно-функціональних змін, коли інформаційне суспільство розглядається як наступна ланка (стадія, формація) в історичному розвитку людства. Тоді виявляються фактори, що спричинили саме перехід до цієї наступної ланки та наслідки на майбутнє. Ці підходи можуть ґрунтуватися на лінійних або циклічних парадигмах розвитку людства, на концепції стійкого розвитку, або на вченні про ноосферу. Продуктивнішим вважається третій підхід, що поєднує два попередніх у визначенні інформаційного суспільства, як безумовно безальтернативного етапу розвитку людства, при якому всі сфери життєдіяльності людини піддаються інформаційному впливу та змінюють власні істотні характеристики, а інформація стає головним соціально-економічним чинником, домінуючим об'єктом виробництва і споживання.

Основоположники теорії інформаційного суспільства завжди

підкреслюють повідну роль знань та інформації в суспільному розвитку. За висловленням Д. Белла, в новому столітті вирішальне значення для економічного і соціального життя, способів виробництва знання, а також характеру трудової діяльності людини набуває становлення нового соціального устрою, що ґрунтується на телекомунікації. «Коли знання у своїй систематичній формі втягуються в практичну переробку ресурсів (у вигляді винаходу та організаційного удосконалення), – писав він, – можна сказати, що саме знання, а не праця виступає джерелом вартості» [3, с. 128].

Крім того у суспільно-філософських концепціях переважає позитивний образ інформатизації суспільства, інформатизація розглядається здебільшого як прогресивний рух уперед, який безумовно має деякі вади та ризики, але вони можуть та повинні бути подолані. Але існує також альтернативна позиція оцінки інформаційного суспільства, пов'язана, наприклад, із діяльністю так званої школи парамарксистів (Г. та Д. Шиллери, П. Голдінг, Г. Мердок, Н. Гарнем тощо). Такий підхід з одного боку розглядає інформаційне суспільство як відображення імперативів капіталізму, де корпоративні і класові інтереси й пріоритети ринку домінантно впливають на розвиток комп'ютерних технологій, а з іншого, намагається проаналізувати вплив новітніх інформаційних систем на розвиток соціальних відносин. Вони засвідчують факт перетворення інформаційних технологій на засіб пропаганди споживацтва й торгівлі товарами та послугами, на засіб «промивання мозку» людей, на засіб зростаючої безмежно можливості спостереження й слідкування за населенням та публічною сферою його існування. [4, с. 3]

Невпинне зростання кількості інформації (аж до інформаційного перенасичення), її вагомість та доступність, нескінченність форм інтерпретації стають важливими рисами сучасності, і дозволяють говорити, як про позитивні, так і про негативні сторони її взаємодії із соціумом. Постмодерністи (серед них постструктуралісти Ж. Дерида, Ж. Бодріяр, Ж. Дельоз, М. Фуко) так чи інакше наголошують на зростанні ролі інформації і на процесах, пов'язаних з її впливом на індивіда. Через такі поняття як «дискурс» (М. Фуко) та «симулякр» Ж. Бодрієра філософи показують негативний бік інформації: яким чином за

допомогою інформації владні групи можуть нав'язувати власну мовленнєво-мисленнєву картину світу, яким штучним стає світ, коли інформація реальніша за дійсність. Найбільш часто звертається до поняття інформації Ж. Бодріяр, вважаючи, що навіть тіло є нічим іншим, як «інформаційною субстанцією», що передає знакові повідомлення. Філософ наголошує переважно на негативному боці циркулювання інформації, адже, зливаючись з інформаційними технологіями, особа може позбавитися самотності. [5, с. 16]

Як зазначає К. Ю. Райда, доволі критично до позитивних концепцій інформаційного суспільства поставився і Ю. Габермас, проголосивши у своєму вченні щодо «публічної сфери», її розвитку та занепаду, що причиною негативних наслідків у її змінах і є скерований певними інтересами вплив на цю сферу телеінформації та державної статистичної звітності. Саме через негативний вплив реклами й пропаганди публічна сфера, як стверджує Ю. Габермас, починає занепадати. За умови комерціалізації та експансії корпоративного капіталу суттєво змінюється роль літератури, функціонально вона перетворюється на розважальну. Та й взагалі, у цій ситуації відзначається одностороннє подання будь-якої інформації для населення. «Домінування в цій ситуації «хитромудрих засобів формування консенсусу» й загальний стан речей поступово нашкоджує Ю.Габермаса на думку й про неможливість реального втілення таких ідеальних конструктів Франкфуртської школи, як застосування принципу раціональності в процесах обговорення проблем громадянського суспільства, узгодження громадських інтересів й культивування в публічній сфері принципу невикривленої комунікації». [4, с. 4]

Існує також думка, що інформатизація суспільства не є новим етапом його розвитку, оскільки інформація, як субстанційна основа буття існувала завжди, тому суспільство, наприклад на думку Ентоні Гідденса, суспільство було «інформаційним» від самого початку, а ступінь теперішньої інформатизації навряд чи надає підстави стверджувати, що виникло якесь нове, відмінне за своєю якістю, так зване інформаційне суспільство, сьогодні ж відбулася інформатизація соціальних відносин. Нагромадження все більших масивів хаотичної, фрагментарної інформації ускладнює оперативне прийняття

рішень. Суспільству бракує продуктивних організаційних форм і методів виокремлення потрібної інформації, її аналізу й приведення в стан, придатний для застосування. Виникає парадокс, який полягає у недоліку інформації в умовах її надлишку. Такі продуктивні організаційні форми потрібно шукати у освітній системі, оскільки тільки відповідна освіта може дати метод та інструмент для використання інформації.

Як відомо, перші практичні кроки інформатизації і комп'ютеризації освіти України були здійснені у другій половині 50-х років минулого століття, коли комп'ютерними засобами почали оснащуватись провідні вищі навчальні заклади і коли ці засоби в експериментальному режимі почали застосовуватись у навчально-виховному процесі при навчанні елементів програмування і розв'язуванні обчислювальних задач. Широкомасштабна інформатизація освіти почалась у 70-80 роки минулого століття, коли засоби інформаційних технологій почали активно впроваджуватись, передусім, у систему управління освітою. [6]

Сьогодні інформатизація освіти сягнула далеко за межі комп'ютеризації та розуміється не тільки як техніко-технологічне забезпечення навчального процесу, а як зміна освітньої парадигми. Це стосується, перш за все, доступу до освіти та інформації. За визнанням українського дослідника В. Ю. Бикова, при формуванні головних цілей подальшого розвитку освіти, проблема інформатизації має ставитися не просто як інформатизація освіти, а інформатизація і парадигма рівного доступу до якісної освіти, де ключовими словами, вихідними положеннями є рівний доступ до якісної освіти, а тому інформатизація освіти передбачає появу нових інформаційно-орієнтованих педагогічних і освітніх технологій, новітніх засобів навчання, створення й використання в педагогічних системах сучасного комп'ютерно орієнтованого навчального середовища, поступове формування і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи інформаційного освітнього простору, електронних інформаційних освітніх ресурсів і мережних сервісів, що його змістовно наповнюють і процесуально підтримують. [7, с. 14]

Розгляд інформатизації як одного із шляхів виходу системи освіти з

кризи, дозволяє стверджувати про наявність тісного зв'язку освітньої проблематики з проблематикою періоду освоєння інформаційної картини світу, усвідомлення єдності законів функціонування інформації у природі та суспільстві, практичного їхнього застосування, створення індустрії виробництва й обробки інформації. У зв'язку з цим цільовими функціями освіти стають: перехід від трансляції досвіду попередніх поколінь до забезпечення виживання на природному, соціальному та духовному рівнях; перетворення освіти в частку життєдіяльності людини, коли зміст безперервної освіти напряду визначає характер людських потреб (не потреби задовольняються в результаті одержання освіти, а освіта визначає потреби); перетворення освіти в засіб селекції людства за соціальною, національною, інтелектуальною та іншими ознаками, а також засіб об'єднання народів на загальних принципах буття. [8, с. 51]

За допомогою освіти здійснюється формування особистості, вже не викликає сумніву, що за умов інформатизації процес соціалізації змінюється докорінно. Освіта стає не тільки чинником соціалізації як становлення соціальної людини, тобто людини пристосованої до життя у суспільстві, залученої до соціуму в якості дієздатного та відповідального суб'єкту, наділеного індивідуальною та суспільною свідомістю. Інформатизація освіти полягає у включенні так-би мовити соціалізованого індивіда (тобто на певному рівні соціалізації) до інформаційного світу, як соціокультурного надбання людства. Освіта як чинник соціалізації особистості виконує, таким чином, функцію становлення не просто соціальної, а соціо-інформаційної людини, яка в якості дієздатного суб'єкта ефективно функціонує у двох світах – соціальному та інформаційному. З цього приводу слушно зазначають Л. Рижак і М. Скринник: «Інформаційне суспільство – це співіснування двох світів: звичного фізичного та віртуального (швидше фізично-віртуального, бо носієм є відома польова фізична субстанція), створеного людиною, що існує у штучному комп'ютерному середовищі. В доінформаційних суспільствах, окрім фізичного світу, існував лише світ, створений уявою та творчістю людини як фольклор, твори літератури та мистецтва. Цей уявний світ не мав універсального

глобального характеру і справляв на фізичний світ лише обмежений опосередкований вплив через морально-виховні або соціально-культурні механізми» [9, с. 168]. Зараз цей віртуальний світ набуває характеристик всезагального, необмеженого ані простором, ані часом, що безумовно відбивається на самої сутності освітнього середовища, яке поєднує в інформаційному суспільстві два названих світи.

Висновок: В умовах інформатизації освіта перестає бути засобом засвоєння готових загальновизнаних знань. Освіта перетворюється на спосіб обміну інформацією між людьми протягом усієї їх життєдіяльності та передбачає не тільки засвоєння одержаних знань, а й віддачу власних надбань. Активний інформаційний обмін став сутністю процесу інформатизації загалом і в освітній сфері зокрема. Тому фундаментальне завдання освіти в інформаційному суспільстві – підготовка людини до життя в інформаційному соціальному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пінчук Є. А. Модернізація Української системи освіти як теоретико-філософська і практична проблема : Автореф. дис... д-ра філос. наук 09.00.10 / Є. А. Пінчук; Ін-т вищої освіти НАПН Укр. – К., 2010. – 25 с. – укр.;
2. Скалацький В. М. Інформаційне суспільство: сучасні теорії та моделі (соціально-філософський аналіз): Автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03 / В.М. Скалацький; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2006. — 17 с. — укр.
3. Белл Д. Социальные рамки информационного общества (Новая технократическая волна на Западе) / Д. Белл ; под. ред. П. С. Гуревича. – М. : Прогресс, 1986. – 549 с.
4. Райда К. Ю. Проблеми теоретичного осмислення концепції «Інформаційного суспільства» в сучасній філософії. Ідеї альтернативних концепцій / К.Ю. Райда // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, 2008. - № 72. – С.3 – 13.
5. Вербицька О. Постмодернізм як філософія інформаційного суспільства / О. Вербицька // Філософія і наука за умов формування інформаційного суспільства: Постмодернізм як філософія інформаційного суспільства. Всеукр. наук. конф. "XXII Читання, присвячені пам'яті засновника Львівсько-Варшавської філософської школи К. Твардовського", 9-11 лют. 2010 р. : тези / Львівський національний університет імені І. Франка. - Л. : Вид-во Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2010. - С. 16-17
6. Биков В. Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти / В. Ю. Биков // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – №1(15) [Електронний документ] Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em15/emg.html>.
7. Биков В.Ю. Інноваційні інструменти та перспективні напрями інформатизації освіти/ В.Ю. Биков // Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: Зб. наук. праць третьої Міжнар. наук.-практ. конф. 12 – 14 листоп. 2012р. Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2012. – С. 14 – 26
8. Комарова О. А. Освіта у вимірі інформаційного суспільства / О. А. Комарова // Економічний часопис XXI. Науковий журнал . – 2011. – №7-8. – С. 50 – 53.
9. Рижак Л. Філософські підходи до інтерпретації цивілізації / Л. Рижак, М. Скринник // Національні інтереси. – Львів, 2004. – Ч. 11. – С. 164–179.

ИНФОРМАТИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В СВЕТЕ НОВЫХ СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИХ ИДЕЙ

Рассмотрены некоторые аспекты становления информационного общества и его влияние на современную философию образования. Приводятся основные подходы к информатизации общества, позитивные и негативные черты этого процесса. Определено, что в информационном обществе образование играет ключевую роль, так как обеспечивает навыками овладения и использования информации и знания, а поэтому изменяются ее основные функции, содержание, образование как фактор социализации формирует новую социально-информационную личность. ***Ключевые слова:*** информационное общество, образование, информатизация, модернизация.